

logical well-being manifestations. A positive psychological functioning is the base of psychological well-being. The concept of psychological well-being can be seen both as a substantial component of overall human health, and as a science category which is in its formative and specification stage. We think that acceptance and understanding of the essence of psychological well-being in itself is a the positive factor which makes people pay more attention to their own psychological states, which, in its turn, starts some positive developments in people's lifestyle and timely applying for help and support upon occurrence of any mental health problems. The scheme of research methods aimed at studying all components of personality's psychological well-being as a relatively sustainable, integral subjective experience, which is based on the reflexive personality attitude, detailed analysis of individual life path are represented in the work.

Keywords: psychological well-being, subjective well-being, psychological well-being components, health, happiness, life satisfaction, life quality.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор М. Й. Казанжи

Подано до редакції 05.03.2015

УДК: 37.015.3+159.922

Олена Юрїївна Косьянова,
аспірант кафедри теорії і методики практичної психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ БЕСІД ПРИ ПОЛІГРАФНОМУ ОБСТЕЖЕННІ

Стаття розкриває загальні психологічні особливості проведення передтестової, внутрішньотестової та післятестової бесід, як невід'ємних складових поліграфного обстеження. Автор звертає увагу на те, що некомпетентне їх проведення веде до зниження валідності отриманих результатів досліджень. Проаналізовані розбіжності вербальних та невербальних ознак «правдивого» обстежуваного і «обманщика» під час проведення з ними бесід. Розкрито, що кожна із зазначених бесід дозволяє вирішити ряд важливих задач, спрямованих на підвищення ефективності поліграфних перевірок та має ряд особливостей. Доведено, що важливим чинником при проведенні бесід, виступає рівень фахової кваліфікації психолога: загальнотеоретична підготовка та практичний досвід (знання і вміння в сфері вербальної і невербальної комунікації), уважність і швидкість реакції, вміння вести бесіду (взаємодіяти з обстеженим, вміти поставити правильне питання та отримати необхідну інформацію з його відповідей).

Ключові слова: передтестова, внутрішньотестова та післятестова бесіди; поліграфне обстеження; вербальні та невербальні ознаки «правдивого» і «обманщика»; чинники, які впливають на покращення результативності бесід та удосконалення поліграфної процедури.

Актуальність обраної теми пов'язана зі збільшенням попиту на поліграфні дослідження в науковій області, а також при підборі (скринінгу) персоналу та службових розслідуваннях – тобто в практичній діяльності. Відомо, що зазначена процедура включає, поряд із безпосереднім процесом обстеження з використанням поліграфа, так само кілька різних видів бесід [5,7,13 та ін.]. Узагальнення цих та інших досліджень показує, що останні мають не лише суттєве значення відносно до аналізу результатів, а є невід'ємними складовими при поліграфному дослідженні. Умовно, всіх їх можна [1, 3, 4, 5, 7 та ін.] віднести до трьох позицій, які засвідчують актуальність зазначених заходів, необхідних для розвитку теорії та практики поліграфних досліджень. По-перше, велике значення передтестової, внутрішньотестової та післятестової бесід зумовлюється тим, що у період складного психофізіологічного випробування, яким є дослідження на поліграфі (особливо для того, хто хоче приховати інформацію) досліджувані можуть втрача-

ти емоційний і соціальний контроль, які дозволяють регулювати свої емоційні сигнали і невербальні прояви (тобто здатність приховувати свої справжні почуття) та здатність коригувати свій обман. Саме тут на допомогу поліграфолога приходять знання психологічних методів і методик оцінки і прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних особистісних ознак, характеристик зовнішності, невербальної і вербальної поведінки. По-друге, в науковій області ці питання пов'язані із достовірністю результатів, валідністю і надійністю поліграфного методу. При цьому, доказом повинні виступати масштабні дослідження в сфері виникнення, прояву, розвитку та виявлення обману. По-третє, метод бесіди займає одне з найважливіших місць у практичній діяльності психолога, оскільки він дає можливість «вгледітися у внутрішній світ людини, багато в чому зрозуміти його складний, часто суперечливий зміст». Саме тому, дослідження проведення бесід у процесі поліграфного обстеження виступає важливим чинником,

який може суттєво підвищити прогностичність отриманих даних.

Враховуючи як ці та інші дані в своїй роботі ми поставили мету – дослідити можливості удосконалення проведення передтестової, внутрішньотестової та післятестової бесід із випробовуваним, які б надавали більш валідну інформацію при аналізі результатів поліграфного обстеження. Для вирішення поставленої мети дослідження були поставлені наступні завдання:

1) узагальнити психологічні особливості передтестової, внутрішньотестової та післятестової бесід, як складових поліграфного обстеження та визначити вимоги до їх проведення;

2) проаналізувати розбіжності вербальних та невербальних ознак «правдивого» обстежуваного і «обманщика» при проведенні з ними бесід в ході проведення поліграфних обстежень;

3) визначити чинники, які впливають на покращення результативності бесід та удосконалення поліграфної процедури.

Вирішення першого завдання дозволило констатувати, що психологічна складова бесіди має виключно суттєве значення для усієї процедури поліграфного обстеження. Виходячи із узагальнення певних наукових робіт [7,9] можна говорити, що метод бесіди (неформалізований, суб'єктивний) не витримує порівняння із точними експериментальними процедурами, одним з яких є безпосередньо поліграфне обстеження. У той же час, ми не повинні ігнорувати той факт, що людина реагує не лише тими даними, які записуються за допомогою поліграфа, а своєю поведінкою, жестами, мімікою, інтонацією, відношенням до справи і усіма іншими параметрами. Таким чином, при поліграфному дослідженні методи, що традиційно протиставляються, – експеримент і бесіда – співпадають у найбільш суттєвих своїх умовах, а саме встановлюють взаємовідносини і спілкування між двома людьми.

Відомо, що в структурі будь-якої бесіди виділяють чотири етапи: ввідний етап, етап загальних відкритих питань, етап детального обговорення основної теми бесіди і завершальний етап. Так, передтестова бесіда представляє поєднання ввідного етапу та етапу загальних відкритих питань. Ввідна частина бесіди повинна виразно продемонструвати, що поліграфолог тактовно і дбайливо відноситься до позицій обстежуваного, він нічого не засуджує, але і не виправдовує, приймаючи його таким, який він є. Проте, на цьому етапі застосовується тактика, яка передбачає, що поліграфолог (спеціаліст успішний, досвідчений, непохитний, відповідальний) займає позицію «служителя правди», він доведе що обстежуваний дійсно «чесний», якщо правда на його боці і навпаки. Іншими словами, словниковий склад, стиль, концептуальна форма висловлювань повинні викликати і підтримувати у досліджуваного позитивну реакцію і бажання давати повну і істинну інформацію. Цей прийом дуже важливий, тому що з його допомогою «чесний» обстежуваний заспокоюється, а «обманщик» навпаки

починає переживати ще сильніше, що відбивається у його рухах, тембрі голосу і т.д. Після того, як поліграфолог роз'яснив свою позицію, причину обстеження і почув міркування випробовуваного слід переходити до другого етапу загальних питань. Його характеризує наявність відкритих питань з теми поліграфного дослідження, які викликають у випробуваного якомога більше вільних висловлювань, виклад їм своїх думок і переживань. Така тактика дозволяє накопичити поліграфологу певну фактичну інформацію. Необхідно відзначити, що в передтестовій бесіді є велика ймовірність, що «обманщик» (якому не повідомляли точну тематику поліграфного обстеження) у своєму обмані використовуватиме спонтанну брехню, яка містить більше вербальних індикаторів обману, ніж запланована. У цьому випадку дуже інформативними для поліграфолога будуть дані в сфері вербальних характеристик обману [7,10,13,16 та ін.]. Згідно з останніми, «обманщики» використовують більше негативних та коротких висловлювань, дають менш правдоподібні та прямі відповіді та рідше посилаються у фактах і діях самі на себе. Спираючись на досвід власних досліджень, «обманщики» можуть видати себе виходячи з того, що знаходяться в ситуації когнітивного навантаження з причини:

- контролю своїх думок, які повинні підтримувати узгодженість з тим що вже сказано;
- утримання від подробиць і нових фактів, які не мають бути відомі обстежуваному;
- моніторингу і контролю своєї поведінки для того, щоб здаватися чесним для поліграфолога;
- контролю реакцій співрозмовника для оцінки якості свого обману;
- зайнятості у зв'язку із міркуванням, як слід відповідати на питання поліграфного обстеження, будучи підключеним до апаратури;
- вимогливості до пізнання роботи поліграфа, читання його результатів і безпосередньому інтересі про те, коли і яким чином він дізнається про результати поліграфного дослідження.

Тоді як у «чесних» обстежуваних усі ці процеси часто відбуваються автоматично, активація їх у «обманщиків» вимагає розумових зусиль. Таким чином, приступаючи до наступного етапу – обстеженню на поліграфі вже можна розрізнити «обманщиків», витративши колосальні когнітивні ресурси. На етапі коли передтестова бесіда вже закінчена, переходять до етапу надягання датчиків при якому необхідно максимально скорочувати час мовчання з обох боків. Якщо усі теми бесід вже вичерпані, то можна просто коментувати свої дії в об'ємі, доступному досліджуваному. Це допоможе здійснити плавний перехід від передтестової до внутрішньотестової бесіди. Остання, в свою чергу, дозволяє вирішити ряд дуже важливих задач, спрямованих на підвищення ефективності поліграфних перевірок, до яких можна віднести: активацію зон пам'яті людини, у яких зберігається інформація

ція, що стосується теми дослідження; зниження впевненості «обманщика» у своїх здібностях.

Внутрішньотестова бесіда має ряд особливостей, тому що відбувається вона в процесі обстеження на поліграфі: не рекомендується ставити додаткові питання, не включені в поліграфічний опитувальник; переривати обстеження додатковими розмовами; тільки після проведення тестів опитуваному ставиться завдання висловити свою думку стосовно теми питань. Так само, для підтримки обстежуваного, поліграфолог під час міжтестових перерв повинен відновлювати та підтримувати стан рапорту з респондентом, використовуючи такі прийоми:

- інформувати про те, скільки тестів вже пройдено із загальної кількості (це допомагає обстеженому самому оптимально розподілити власні зусилля на весь час проведення процедури);

- нагадувати про необхідність зробити кілька глибоких вдихів, зокрема, у першому періоді обстеження (це допомагає попередити можливі особливості, пов'язані з глибокими вдихами і компенсують недовлік концентрації кисню в крові);

- питати про причини достовірних реакцій на запитання (це дозволяє найчастіше виявити неусвідомлені причини, що додатково переконує респондента в достовірності поліграфічного методу і кваліфікації поліграфолога);

- цікавитися про самопочуття обстежуваного, про бажання зробити перерву і т.д.;

- у другій частині дослідження можна повідомити респонденту, що і на цьому етапі «вже все зрозуміло, але процедуру слід все ж закінчити». У цьому повідомленні кожна категорія досліджуваних розуміє «своє»: «чесні» респонденти додатково заспокоюються і розслабляються, а «обманщики» – додатково насторожуються та напружуються.

Психологічні особливості проведення післятестової бесіди характеризуються стандартизованістю і дозволяють порівнювати різних людей; вони можуть спиратися на менший клінічний досвід фахівця як психолога, при цьому, для проведення необхідно близько півгодини часу. Проте слід у такій бесіді обмежувати ненавмисну дію і тиск на випробовуваного, інакше така бесіда «представляється не цілком природною процедурою, що має більш-менш виражений відтінок екзаменаційного опитування» чи ще гірше – допиту, «і тому що скоує безпосередність і викликає до дії захисні механізми» [9, с. 51]. Перші хвилини післятестової бесіди краще використати для отримання такої інформації від досліджуваного, яка викликала сумніви при поліграфічному обстеженні. Щоб отримати ще одне підтвердження, експерт може повернутися до питання знову, і сказати: «У Вас, здається, виникли проблеми в запитанні Х» і попросити випробовуваного, обдумати причину яскраво вираженої психофізіологічної реакції на нього. При цьому, опитуваний іноді намагається пояснити свої реакції на стимули, вигадуючи різні варіанти, які могли їх викликати, або

змінює відповіді, підлаштовуючись під виявлені реакції. У цих випадках фахівцеві необхідно перефразувати питання і задати його ще декілька разів у різних інтерпретаціях, домагаючись досягнути істини.

Вирішуючи друге завдання нашого дослідження, зазначимо, що психофізіологічний стан «обманщика» пов'язаний зі значною мірою його психічної напруги і спектром різних емоцій. Як вже було показано, він супроводжується включенням різного роду захисних механізмів і залученням енергетичних резервів психіки.

Виявлення обману, в таких умовах, досить складне завдання, проте новітні дані в цій сфері повинні допомогти розібратися в цьому питанні. Так, дослідження зарубіжних психологів [7,17,20 та ін.] у сфері невербального виявлення обману показали, що «правдиві» випробовувані у передтестовій бесіді частіше проявляють велику нервозність, чим істинні «обманщики». Неприязнь проходження поліграфічного дослідження викликає страх, який проявлятиметься у нервовій енергії (відома як помилка Отелло). В свою чергу, «обманщики» можуть успішно контролювати поведінку і мову, що знімає можливість спостерігати такі сигнали. Вони намагаються справити враження «правдивця» на поліграфолога і відповідно до цього контролювати емоції та поведінку. Але інтегрований аналіз вербальних і невербальних патернів обману у післятестовій бесіді допоможе в прийнятті вірного рішення. Так, стан «чесного» буде пов'язаний з почуттям виконаного обов'язку, успішно пройденого випробування, психологічним полегшенням, а «обманщика» – протилежним. У певній мірі ці результати узгоджуються із результатами наших досліджень, у яких показано, що психічні процеси, стани та властивості особистості при поліграфічному дослідженні розглядаються інтегровано. При цьому, виходячи з алгоритму дослідження, в аспекті наступності, цей процес можна представити як систему психіки досліджуваного наступним чином: мотив – (стимул) – сприймання – увага – пам'ять – емоція – раціональне усвідомлення – (феномен психологічного захисту) – відповідь (результат). Людина, яка приховує достовірну інформацію під час поліграфічної перевірки прагне до певного результату. Вона природно керується окремими мотивами. При цьому, результат пов'язаний із бажанням зберегти в таємниці правду, а поліграфічна перевірка переводить його до категорії недосягнутого, і становить за мету дізнатися істину. Той факт підтверджено дослідженнями Б. В. Зейгарнік, яка провела ряд експериментів стосовно незавершених дій. Залежність продуктивності запам'ятовування від динаміки потреб суб'єкта («завершеності» дій) здобула популярність в психології як «ефект Зейгарнік». Незавершені дії, що мали мету, та перервані (такі, що не привели до бажаного результату) запам'ятовуються майже в два рази краще ніж завершені. За деякими уявленнями примусове переривання дій народжує деяку «квазіпотребу» у досягненні результату, переводячи їх до категорії

особливої значущості. «Цій квазіпотребі відповідає напруга, яка діє не лише у напрямі здійснення початкового наміру (закінчити задумане), але і впливає на відтворення. Вирішальне значення для збереження квазіпотребі має не зовнішня завершеність або незавершеність задуманого, але й внутрішня незавершеність» [6, стор. 494–495].

Інша сторона, непереборній для людини перешкоди (поліграфного дослідження), яка блокує досягнення поставленої ним мети (приховати інформацію) викликає фрустрацію. З точки зору С. Розенцвейга [18,19], всяка реакція на такий фрустратор служить підтримці рівноваги. При цьому, стан фрустрації стосовно спрямованості може виражатися у трьох формах поведінки (реакції) особи: екстрапунітивної, інтрапунітивної і імпульсивної. Екстрапунітивна форма пов'язана із виникненням внутрішнього «підбурювача» до агресії, із спрямованістю реакції зовні (зовнішньообвинувачувальні реакції). Людина звинувачує у проведенні поліграфної перевірки усіх окрім себе. Так, досить часто в наших дослідженнях ми стикаємося із звинуваченнями на адресу працедавця, поліграфолога. Такий досліджуваний вирізняється дратівливістю, озлобленістю, упертістю, прагне досягнути поставленої мети будь-яким чином. Саме ця категорія обстежуваних на поліграфі намагається різними способами перешкоджання перевірці на поліграфі:

- відмова від обстеження оскільки воно не має сенсу;
- відмова у зв'язку з уявною небезпекою методу (датчики можуть мені зашкодити);
- відмова у зв'язку з безглуздістю проведеного тесту (якщо хочуть звинуватити або викрити в чому-небудь нехай роблять це без перевірки на поліграфі);
- уявна недовіра до поліграфолога;
- неможливість проходження у зв'язку з уявною хворобою (голова болить), тривалістю проведення дослідження (у мене багато роботи) і т.д.

Рухові реакції внаслідок цього стають малопластичними, примітивними, використовуються раніше завчені форми поведінки, навіть якщо вони не призводять до потрібного результату. З іншого боку, інтрапунітивна форма фрустрації характеризується аутоагресією: звинуваченням у проходженні поліграфного дослідження самого себе, появою відчуття провини. У обстежуваного виникає пригнічений настрій, тривожність, він стає замкнутим та мовчазним. Імпульсивна форма реагування пов'язана з відношенням до невдачі або як до неминучого, фатального, або як до малозначимої події. Обстежуваний не звинувачує ні себе, ні інших. За даними Н. В. Тарабриної [11,12] і К. Д. Шафранської [15] у загальнопсихологічних дослідженнях, найчастіше (у 50% випадків) переважають екстрапунітивні (зовнішньообвинувачувальні) реакції, майже удвічі менше – інтрапунітивні (самообвинувачувальні) реакції (27%) і ще рідше – імпульсивні реакції (23%). Виходячи з нашого досвіду проведення бесід, спостерігається аналогічна тенденція і при виникненні фрустрації у об-

стежуваних на поліграфі. Умовно ми можемо виділити такі її види:

- агресія та деструкція (обстежуваний намагається будь-якими способами пошкодити поліграф, зриває датчики);
- регресія, що проявляється в примітивізації поведінки, у зверненні до поведінкових моделей, що домінували у більш ранні періоди життя, або в зниженні якості виконання (обстежуваний сумує, проявляє ознаки істеричної поведінки, висловлює вербальні сигнали занепокоєння);
- апатія (обстежуваний веде себе пасивно, очі не проявляють активності);
- рухове збудження – безцільні і нерегульовані реакції (обстежуваний може різко схоплюватися, намагається піти, але тут же сідає на місце);
- відхід від реальності (раціоналізація, заміщення, фантазування). Такий можливий «відхід» від реальної ситуації в область фантазій, марень, мрій (фантазування). Перебираючи щось в руках обстежуваний, апелює до того, що він «тисячі разів проходив подібні перевірки» (заміщення). Обстежуваний намагається побудувати логічний ланцюжок заснований на причині того, що він ніколи не міг би зробити який-небудь вчинок або безглуздості самого обстеження (раціоналізація).

Вирішення третього завдання дозволило визначити певні чинники, які впливають на покращення поліграфного обстеження. Для цього, по-перше, з'ясуємо як впливає на результат поліграфного дослідження використання технік вербальної і невербальної детекції обману фахівцем психологом–поліграфологом під час проведення передтестової, внутрішньотестової та післятестової бесід. Нами вже було показано, що когнітивні навантаження (глибокі роздуми) знижують рівень поведінкової реакції. Але, для спеціаліста також не менший інтерес представляють три категорії очних реакцій: звуження і розширення зіниць, швидкість мигання і очні рухи. Так, наприклад, швидкість мигання зменшується, коли «обманщик» намагається придумати переконливу (проте брехливу) відповідь на питання. Проте, швидкість мигання може різко збільшитися відразу після відповіді, тому що «обманщик»: не знає того, що знає фахівець (який може мати твердий доказ того, що суперечить історії обстежуваного); стає усе більш стурбований тим, що фахівець має великий досвід у розпізнаванні брехні. Але необхідно відзначити, що зіткнувшись із досвідченим «обманщиком», спостерігається, що він свідомо бере участь у зоровому контакті, знаючи, що прямий зоровий контакт є ознакою правдивості. З цих причин, необхідно використовувати додаткові вербальні та невербальні патерни, що характеризують обман і тільки їх інтеграція в загальну систему може допомогти фахівцеві в прийнятті правильного рішення.

Страх бути викритим у неправді збільшує вегетативний стрес в організмі (збільшення частоти дихання, кров'яного тиску, частоти серцевих скорочень), які проявлятимуться як невербальні патерни обману у вигляді збільшення швидкості рухів тіла (у зв'язку з припливом крові

до мозку і м'язів, що працюють). Таким чином, когнітивне навантаження знижує швидкість руху, а одна з емоційних реакцій страху збільшує швидкість руху. На підставі вищесказаного можемо відмітити те, що у фахівця є кілька секунд для розпізнавання цих патернів і для отримання найкращого результату він повинен ними скористатися. Дослідження показали [7, 10, 14, 16 та ін.], що більш високий голос, повільніший темп мови, штучні посмішки (мікровирази), і відсутність правдоподібності в післятестовій бесіді з випробовуваним є надійними ознаками обману. Проте, для більшої точності, фахівець повинен зосередити свою увагу на сенсі слів обстежуваного, оскільки саме вони є носіями обману. При цьому, аналіз затверджень обстежуваного є ефективнішим, ніж пошук невербальних ознак обману, у тому випадку, коли фахівець не має достатніх знань в останній сфері.

Також існують ситуації при яких фахівці щосили намагаються виявити обман, але вони часто не знають які заходи «обманщик» використовуватиме, щоб уникнути виявлення. Одним із таких контрзаходів, виходячи з нашого досвіду, є вступ у довірливі відносини з фахівцем обстежуваного. Це один із видів маніпуляції, який обманщик використовує відносно до психолога-поліграфолога. Припустимо, що обстежуваний екстраверт (комфортно спілкується з іншими людьми, досить швидко вступає в контакт), то вірогідність того, що його спроба маніпулювати буде менш помітна, чим у інтроверта (менш захищені в соціальному оточенні), у зв'язку з їх високою здатністю діяти і розшифрувати реакцію приймача. Якщо Вам відомо, що досліджуваний має великий досвід у невербальній комунікації, він може використати поведінковий контроль, який часто дуже складно виявити. Прикладом можуть служити наші поліграфні перевірки в психологічних дослідженнях, скринінгу персоналу і службових розслідуваннях. Так, при службовому розслідуванні за фактом передачі комерційної інформації (у компанії 300 робітників, поліграфні перевірки проведені з тридцятьма співробітниками) поведінка «обманщика» (інтроверта) була спрямована на вступ у довірчі відносини з поліграфологом (пропонував допомогу, розповідав про інших співробітників, намагався дізнатися про просування розслідування і результати). Із вищесказаного слід

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев Л. Психофизиология детекции лжи: Методология. / Л. Г. Алексеев. – М.: ООО " Галлея – принт", 2011. – 108 с.
2. Балабанова Л. М. Судебная патопсихология. [Электронный ресурс] / Л. М. Балабанова – Режим доступа: <http://yurpsy.by.ru/help/bib/balab/13.htm>
3. Варламов В. А., Варламов Г. В. Психофизиология полиграфных проверок / Под ред. А. Г. Сапрунова.: – Краснодар: Краснодар. край РФ, 2000.– 239 с.
4. Князев В. Полиграф и эго практическое применение: Научн. пособие / Владимир Князев, Георгий Варламов// – М.: "Принт–центр", 2012. – 859 с.
5. Знаков В. В. Западные и русские традиции в понимании лжи : размышления русского психолога

зробити висновок про те, що фахівець повинен взяти до уваги риси індивідуальності обстежуваного, перш ніж намагатися виявити обман.

Таким чином, підводячи підсумки можна зробити такі попередні висновки:

1. Показано, що бесіда, як метод психологічного обстеження є невід'ємним складовим поліграфного дослідження та застосовується в трьох видах: передтестова, внутрішньотестова та післятестова. Некомпетентне її проведення веде до зниження валідності отриманих результатів.

2. Розкрито, що кожна із зазначених бесід дозволяє вирішити ряд важливих задач, спрямованих на підвищення ефективності поліграфних перевірок та має ряд особливостей.

3. Доведено, що важливим чинником при проведенні бесід, виступає рівень фахової кваліфікації психолога:

- загальнотеоретична підготовка та практичний досвід (знання і вміння у сфері вербальної і невербальної комунікації);
- уважність і швидкість реакції;
- вміння вести бесіду (взаємодіяти з обстеженим, вміти поставити правильне питання та отримати необхідну інформацію із його відповіді).

На наш погляд, техніка проведення бесід із досліджуваним на поліграфі повинна бути побудована на умінні правильно ставити питання. Отримуючи відповіді випробовуваного, спеціаліст повинен стежити за невербальними ознаками обману, проте основні його зусилля повинні бути зосереджені на відповідях обстежуваного. Мета полягає в тому, щоб поставити питання, яке не звинувачує обстежуваного ні в чому, але натякає на можливу брехню. Питання, яке звучить, повинне заспокоїти безвинну людину, але викликати страх звинувачення у винного. Фахівець при цьому повинен звернути увагу на риси індивідуальності обстежуваного та використовувати інші вербальні та невербальні патерни, що характеризують обман. Тільки їх інтеграція в загальну систему може допомогти фахівцеві у прийнятті правильного рішення.

над исследованиями Пола Екмана (В кн. Екман П. Психология лжи. – СПб. : Издательство «Питер», 1999. – 272 с. : (Серия «Мастера психологии») 243 с.

6. Левин К. Динамическая психология: Избранные труды М. : Смысл, 2001. – 572с./ Блюма Зейгарник Запоминание законченных и незаконченных действий 427–495стр/.

7. Лесли И.«Прирожденные лжецы. Мы не можем жить без обмана »: / Иэн Лесли.– РИПОЛ классик; Москва; 2012.– 376 с.

8. Лурия А. Р. Этапы пройденного пути. Научная автобиография / А. Р. Лурия [Под. Ред . Е.Д. Хомский] – М. : Изд-во Моск. ун-ту, 1982 – 184 с.

9. Метод беседы в психологии: Учебное пособие для студентов факультетов психологии высших учебных заведений по специальностям 52100 и 020400 — «Психология* / Редактор— составитель А. М. Айламазьян. — М.: Смысл, 1999. — 222 с.

10. Оглоблин С. И. Инструментальная « детекция лжи»: академический курс. / С.И. Оглоблин, А.Ю. Молчанов – М. : Ньюанс. – 2004 . – 464 с.

11. Тарабрина П. В. Методика изучения фрустрационных реакций (Picture–Frustration Study, S. Rosenzweig) // Иностранная психология. 1994. Т. 4. № 2.

12. Тарабрина П. В. Экспериментально–психологическая методика изучения фрустрационных реакций: Методические рекомендации. Л., 1984.

13. Фрай О. Ложь. Три способа выявления обмана / Олдерт Фрай — Прайм–Еврознак, 2006.–286 с.

14. Холодный Ю. И. Опрос с использованием полиграфа и его естественно–научные основы. [Электронный ресурс] / Ю. И. Холодный // Журнал «Вестник криминалистики». – 2005. – № 4. – С. 39 – 48.

REFERENCES

1. Alekseev, L. (2011). *Psikhofiziologiya detektsii lzhi [Psychophysiology of lie detection]*. Moscow: “Halley – print” [in Russian].

2. Balabanova, L. (2010). *Sudebnaya patopsikologiya [Judicial pathopsychology]*. Moscow [in Russian].

3. Varlamov, V., & Varlamov, G. (2000). *Psikhofiziologiya poligrafnykh proverok [Psychophysiology of polygraph examinations]*. Krasnodar [in Russian].

4. Knyazev, V., & Varlamov, G. (2012). *Poligraf i ego prakticheskoe primeneniye [Lie detector and its practical application]*. Moscow [in Russian].

5. Znakov, V. (1999). *Zapadnye i russkie traditsii v ponimani lzhi: razmyishleniya russkogo psikhologa nad issledovaniyami Pola Ekmana [Western and Russian traditions in understanding lies: Russian psychologist's reflections on Paul Ekman's research]*. St. Petersburg: “Piter” [in Russian].

6. Levin, K. (2001). *Dinamicheskaya psikhologiya: Izbrannye trudy [Dynamic Psychology: Selected Works]*. Moscow [in Russian].

7. Lesli, I. (2012). *Prirozhdennye lzhetisy. My ne mozhem zhit bez obmana [Born liars. We cannot live without deceiving]*. Moscow [in Russian].

8. Luriya, A. (1982). *Etapy proydenogo puti. Nauchnaya avtobiografiya [Stages of distance traveled. Scientific autobiography]*. Ye. D. Khomskiy (Ed.). Moscow [in Russian].

9. Aylamazyan, A. M. (Eds.). (1999). *Metod besedy v psikhologii [Conversation method in psychology]*. Moscow: Smysl [in Russian].

10. Oглоблин, S., Molchanov, A. (2004). *Istrumentalnaya detektsiya lzhi [Instrumental lie detection]*. Moscow: Nuans [in Russian].

11. Tarabrina, P. (1994). *Metodika izucheniya frustatsionnykh reaksiiy [Methods of frustration reactions*

15. Шафранская К. Д.: Фрустрация при переживании жизненных трудностей / Шафранская К. Д. – Изд–во Ленингр. ун–та, Ленинград, 171–178, 1971 г.

16. Экман П. Психология лжи [Telling Lies : Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage] / Пол Экман. – СПб. : Питер, 1999 (2000, 2003, 2008, 2009, 2010). – 270 с.

17. Feldman R. *Liar: The Truth About Lying*. — Virgin, 2010.

18. Rosenzweig S. The picture–association method and its application in a study of reaction to frustration // J. Pers. 1945. V.14.

19. Rosenzweig S., Fleming E.E., Rosenzweig L. The children's Form of the Rosenzweig Picture–Frustration Study // J. Psychol. 1948.

20. Weiss B., & Feldman R. S. Looking good and lying to do it: Deception as an impression management strategy in job interviews. // Journal of Applied Social Psychology, 36, 2006. — P. 1070–1086.

study]. *Inostrannaya psikhologiya – Foreign psychology*, 2. (Vols. 4) [in Russian].

12. Tarabrina P. (1984). *Eksperimentalno-psikhologicheskaya metodika izucheniya frustatsionnykh reaksiiy [Experimental psychological methods of frustration reactions study]*. Leningrad [in Russian].

13. Fray, A. (2006). *Lozh. Tri sposoba vyyavleniya obmana [Lie. Three ways to detect deception]*. St. Petersburg: Praim-Yevroznak [in Russian].

14. Kholodnyi, Yu. (2005). *Opros s ispolzovaniem poligrafa i ego estestvenno-nauchnyie osnovyi [Polygraph-aided interview and its scientific foundation]*. *Vestnik kriminalistiki – Journal of criminal science*, 4, 39-48 [in Russian].

15. Shafranskaya, K. (1971). *Frustratsiya pri perezhivani zhiznennykh trudnostey [Frustration when experiencing life difficulties]*. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta [in Russian].

16. Ekman, P. (2010). *Psikhologiya lzhi [Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].

17. Feldman, R. (2010). *Liar: The Truth About Lying*. Virgin Books [in English].

18. Rosenzweig, S. (1945). The picture-association method and its application in a study of reaction to frustration. *Journal of Personality*. (Vols. 14) [in English].

19. Rosenzweig, S., Fleming, E. E., Rosenzweig, L. (1948). The children's Form of the Rosenzweig Picture-Frustration Study. *Journal of Personality*. [in English].

20. Weiss, B., & Feldman, R. (2006). Looking good and lying to do it: Deception as an impression management strategy in job interviews. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, 1070–1086 [in English].

*Алёна Юрьевна Косьянова,
аспирант кафедры теории и методики практической психологии,
Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина*

ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ БЕСЕД ПРИ ПОЛИГРАФНОМ ОБСЛЕДОВАНИИ

Статья раскрывает общие психологические особенности проведения предтестовой, внутритестовой и послетестовой бесед как неотъемлемых составляющих полиграфного обследования. Автор обращает внимание на то, что некомпетентное их проведение ведет к снижению валидности полученных результатов исследования. Проанализированы различия вербальных и невербальных признаков «честного» обследуемого и «обманщика» при проведении с ними бесед. Основываясь на опыте нашего собственного исследования, «лжецы» могут выдать себя, пребывая в ситуации когнитивной нагрузки: они должны контролировать свои мысли, чтобы они соответствовали тому, что уже сказано; контролировать свое поведение, чтобы казаться честным перед полиграфологом; контролировать реакции своего собеседника, чтобы оценить свой обман; они заняты размышлениями о том, как ответить на вопросы полиграфного теста, будучи подключенными к устройству и т.д. Раскрыто, что каждая из указанных бесед позволяет решить ряд важных задач, направленных на повышение эффективности полиграфных проверок и имеет ряд особенностей. Доказано, что важным фактором при проведении бесед выступает уровень профессиональной квалификации психолога: общетеоретическая подготовка и практический опыт (знания и умения в сфере вербальной и невербальной коммуникации), внимательность и скорость реакции, умение вести беседу (взаимодействовать с обследуемым, уметь задать правильный вопрос и получить необходимую информацию из ответов). Получая ответы испытуемого, специалист должен следить за невербальными признаками обмана, однако основные его усилия должны быть сосредоточены на ответах обследуемого.

Ключевые слова: предтестовая, внутритестовая и послетестовая беседы; полиграфное обследование; вербальные и невербальные признаки «честного» и «обманщика»; факторы, которые влияют на повышение результативности бесед и усовершенствование полиграфной процедуры.

*Olena Kosianova,
Post-Graduate Student, Department of Theory and Methods of Practical Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine*

SPECIAL CHARACTERISTICS OF INTERVIEWING IN POLYGRAPH-AIDED TESTING

The article reveals the general psychological characteristics of pre-test, intratest and post-test interviews as integral parts of a polygraph-aided examination. The author draws attention to the fact that incompetent carrying out of these tests tends to reduce the validity of the results. The differences of verbal and nonverbal characteristics of an “honest” investigated and a “deceiver” when interviewing them were analyzed. Based on the experience of our own research, “liars” can betray themselves because of being in the situation of cognitive load: they have to control their thoughts, which should be consistent with what they have already said; control their behavior in order to seem fair to a polygraphologist; control their partner’s reactions to estimate their deception; be occupied with consideration of how to answer the questions of a polygraph-aided test, being connected to the device; etc. It was revealed that each of three interviews can solve a number of important tasks aimed at enhancing the effectiveness of polygraph-aided tests and has a number of peculiarities. It is proved that an important factor in interviewing is the level of a psychologist’s professional qualifications: general theoretical training and practical experience (knowledge and abilities in verbal and nonverbal communication), attention and reaction rate, the ability to conduct a talk (interact with the investigated, be able to put an appropriate question and obtain the necessary information from responses). Getting testee’s answers, a specialist should watch the nonverbal indicators of deception, being, at the same time, concentrated on the answers.

Keywords: pre-test, intratest and post-test interview; polygraph-aided examination; verbal and non-verbal signs of and an “honest person” and a “deceiver”; factors that affect the increase of interviewing efficiency and polygraph procedure improvements.

Рецензент: доктор психологічних наук, професор О. Я. Чебикін

Подано до редакції 13.02.2013